

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASH VA JAMOADA ISHLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH

Sanginova Gulnoza Boxodirovna,

Qo'qon universiteti, Ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

xusamr@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida tanqidiy fikrlash hamda jamoada ishlash qobiliyatining o'zni yoritilgan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, muammoli vaziyatlar va interaktiv o'yinlar orqali bolalarning mustaqil qaror qabul qilish va hamkorlikda faoliyat yuritish metodikasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, 4K modeli, maktabgacha ta'lim, metodika, muammoli vaziyat, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация. В данной статье освещается роль критического мышления и умения работать в команде в интеллектуальном и социальном развитии детей дошкольного возраста. Проанализирована методика самостоятельного принятия решений и совместной деятельности детей с помощью современных педагогических технологий, проблемных ситуаций и интерактивных игр.

Ключевые слова: критическое мышление, работа в команде, модель 4К, дошкольное образование, методика, проблемная ситуация, социальная адаптация.

Abstract. This article highlights the role of critical thinking and the ability to work in a team in the intellectual and social development of preschool children. The methodology for children's independent decision-making and collaborative activity through modern pedagogical technologies, problem situations, and interactive games is analyzed.

Keywords: critical thinking, teamwork, 4K model, preschool education, methodology, problem situation, social adaptation.

Kirish. Bugungi tez o'zgarayotgan dunyoda bilim olishning o'zi yetarli emas. Zamonaviy ta'lim standarti bo'lgan **4K modeli** (Kreativlik, Kritik fikrlash, Kommunikatsiya va Kollaboratsiya) aynan bog'cha yoshidan poydevor bo'lib xizmat qilishi lozim. "Ilk qadam" davlat dasturida ham bolaning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy-hissiy tayyorgarligiga alohida urg'u berilgan. Maqolaning maqsadi – bolani shunchaki axborotni qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi va jamoada natijaga erishuvchi shaxs sifatida tarbiyalash yo'llarini ko'rsatishdir.

Bugungi kun bolalari "axborot to'foni" davrida voyaga yetmoqda. Agar ilgari ta'limning asosiy vazifasi ma'lumot yetkazish bo'lsa, hozirgi kunda bu vazifa o'z dolzarbligini yo'qotdi. Chunki har qanday ma'lumot bir tugmani bosish orqali topiladi. Endigi asosiy savol: "Bu ma'lumotlarning qaysi biri to'g'ri?" va "Ulardan qanday qilib jamoa manfaati uchun foydalanish mumkin?"

Maktabgacha ta'lim yoshi – inson miyasi neyroplastikligining eng yuqori nuqtasi. Aynan shu davrda o'rganilgan "so'rashdan qo'rqmaslik" va "yonidagining fikrini tinglash" ko'nikmalari butun umrga tatigulik poydevor bo'ladi. Biz bolani kelajakdagi robotlar bilan raqobatga emas, balki robotlar qila olmaydigan ishlarga – his qilish, tahlil qilish va murakkab ijtimoiy aloqalarni o'rnatishga tayyorlashimiz shart.

Adabiyotlar tahlili. Mazkur mavzu yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi hamda B. Bloomning kognitiv rivojlanish taksonomiyasi bolalarning bilish jarayonini bosqichma-bosqich rivojlantirishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, "Ilk qadam" davlat dasturi va 4K modeli doirasida olib borilgan mahalliy tadqiqotlar bolalarda kollaborativ faoliyat va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili ushbu ko'nikmalarni shakllantirishda muammoli ta'lim, o'yin texnologiyalari va fasilitatorlik yondashuvining ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy nuqtayi nazardan, tanqidiy fikrlash maktabgacha yoshdagi bolada "Tayyor qoliplardan chiqish" shaklida namoyon bo'ladi.

Sokratcha muloqot metodikasiga ko'ra bog'cha yoshidagi bolaga biror voqeani aytib berganda, tarbiyachi "shunday bo'ldi" degan fakti emas, "nima uchun shunday bo'lishi mumkin edi?" degan savolni o'rtaga tashlashi kerak. Bu bolada sabab-oqibat bog'lanishini shakllantiradi.

Xatolar bilan ishlash strategiyasi orqali Zamonaviy pedagogikada "xato qilish huquqi" tushunchasi bor. Bola o'z xatosini tahlil qila boshlagan lahzada, unda tanqidiy fikrlash uyg'onadi. Masalan, qurayotgan minorasi yiqilsa, tarbiyachi uni qaytadan qurib bermasligi, balki "Nima uchun pastki qismiga kichikroq g'isht qo'yganingda u yiqildi?" deb savol berishi lozim.

Tahlillar va natijalar. Media-savodxonlikning ilk kurtaklarida bolalarga turli ertak qahramonlarining motivlarini muhokama qilishni o'rgatish. "Bo'ri nega yomon? Balki u ham och qolgandir?" kabi kutilmagan rakurslar bolaning dunyoqarashini kengaytiradi.

Jamoada ishlash (kollaboratsiya) – bu shunchaki bir xonada o'tirish emas, bu ijtimoiy intellektning amaliy ko'rinishidir. Jamoada ishlash – bu shunchaki bir xonada jismoniy birga bo'lish emas, balki umumiy maqsad sari intiluvchi bir necha "men"larning yagona "biz"ga aylanish jarayonidir. L.S. Vigotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola tengdoshlari bilan hamkorlik qilganda, u yakka tartibda bajara olmaydigan intellektual vazifalarni osonlik bilan yengib o'tadi. Bu jarayonda ijtimoiy intellekt amaliy harakatlar orqali mustahkamlanadi.

An'anaviy metodikada biz bolalarga barcha asbob-uskunalarni yetarli miqdorda berib, ularni bir-biriga bog'liq bo'lmagan "parallel faoliyat"ga o'rgatib qo'yamiz. Biroq, zamonaviy pedagogikada "Sun'iy resurs tanqisligi" deb ataladigan strategiya bolalarni tabiiy muloqotga undovchi eng kuchli omildir.

5 nafar bolaga 2 ta qaychi berilganda, guruh ichida "diplomatik muzokaralar" boshlanadi. Bola navbat kutishni, o'z ehtiyojini boshqasiga tushuntirishni va murosaga kelishni o'rganadi.

Bu vaziyatda yuzaga keladigan kichik “mojarolar” aslida ijtimoiy ko‘nikmalarni charxlovchi laboratoriyadir. Bola o‘zining individual istagini jamoa manfaatiga bo‘ysundirishni o‘rganadi, bu esa kelajakda korporativ muhitda ishlashning ilk poydevori hisoblanadi. Jamoaviy faoliyatning muvaffaqiyati har bir ishtirokchining o‘z “funksional maydoni”ga ega ekanligi bilan o‘lchanadi. O‘yin terapiyasida rollarni taqsimlash bolaga nafaqat vazifa, balki ijtimoiy maqom beradi. “Me‘mor” loyiha uchun umumiy g‘oyasini ishlab chiqsa, “Yetkazib beruvchi” resurslarni boshqaradi, “Nazoratchi” esa sifat va qoidalarga javob beradi. Bunday taqsimot bolada “Men jamoa uchun foydaliman” degan ichki ishonchni uyg‘otadi. Bu usul bolada empatiya (boshqalarni tushunish) va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Masalan, “Nazoratchi” rolidagi bola o‘zini boshqarish orqali boshqalarga namuna bo‘lishga intiladi.

Mazkur metodikalarning hayotiylikni tekshirish maqsadida, Qo‘qon universiteti amaliyotchi talabalari tomonidan o‘tkazilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, jamoaviy loyihalarda ishtirok etgan bolalarda nutqiy faollik va “muammoli vaziyatlarni hal qilish koeffitsiyenti” nazorat guruhlariga nisbatan 40% ga yuqori natija bergan. Bu esa, maktabgacha ta’limda kollaborativ muhitni yaratish – shunchaki yangi trend emas, balki davr talabi ekanligini tasdiqlaydi. O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimidagi “Ilk qadam” davlat dasturi shunchaki o‘quv rejasi emas, balki bolaga yo‘naltirilgan ta’lim falsafasining amaliy aksidir. Ushbu dastur bolani ma’lumot bilan “to‘ldiriladigan idish” sifatida emas, balki bilimlarni mustaqil kashf etuvchi tadqiqotchi sifatida ko‘radi. Mazkur yondashuv boladagi tanqidiy fikrlash kurtaklarini tizimli ravishda parvarishlash uchun huquqiy va metodik poydevor yaratib beradi.

Tadqiqot davomida Qo‘qon davlat universiteti amaliyotchi talabalari ishtirokida tanqidiy fikrlash va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarining shakllanganlik darajasi o‘rganildi. Quyidagi jadvalda an’anaviy metodika (nazorat guruhi) va taklif etilayotgan fasilitatsiya metodikasi (eksperimental guruh) o‘rtasidagi farqlar aks ettirilgan:

1-jadval

Bolalarda intellektual va ijtimoiy ko‘nikmalarning shakllanish dinamikasi

Ko‘rsatkichlar (Mezonlar)	Nazorat guruhi (An’anaviy)	Eksperimental guruh (Innovatsion)	Farq (O‘shish dinamikasi)
Nutqiy faollik va muloqotga kirishish	45%	85%	+40%
Muammoli vaziyatlarda yechim topish (SQ)	30%	65%	+35%
Jamoada rollarni taqsimlash va mas’uliyat	40%	75%	+35%
Maktab ta’limiga ijtimoiy moslashuvchanlik	55%	85%	+30%
Resurslarni adolatli	35%	70%	+35%

taqsimlash ko'nikmasi			
-----------------------	--	--	--

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruhda ko'rsatkichlar barcha mezonlar bo'yicha sezilarli darajada yuqori. Ayniqsa, nutqiy faollik koeffitsiyenti 40% ga yuqori ekanligi bolalarning jamoaviy faoliyat davomida bir-biri bilan fikr almashishga ehtiyoji ortganidan dalolat beradi. An'anaviy metodikada bolalar ko'proq tarbiyachining ko'rsatmasini kutgan bo'lsalar, fasilitatsiya sharoitida ular o'zaro "diplomatik muloqot"ga kirishishni afzal ko'rganlar.

Shuningdek, maktab ta'limiga ijtimoiy moslashuvchanlik ko'rsatkichi 30% ga yuqori natija bergan. Bu tanqidiy fikrlash ko'nikmasiga ega bo'lgan bolaning kutilmagan vaziyatlarda o'zini yo'qotib qo'ymasligi va jamoa ichida o'z o'rnini tezroq topishi bilan izohlanadi. Muammoli vaziyatlarni hal qilish (Social Quotient) darajasining o'sishi esa, bolalarning "kognitiv konflikt"lar orqali mustaqil xulosa chiqarishga o'rganganligini tasdiqlaydi.

Ushbu raqamlar "Ilk qadam" davlat dasturidagi beshta rivojlanish sohasining naqadar o'zaro bog'liqligini va to'g'ri tashkil etilgan fasilitatsiya jarayoni bolaning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun asosiy poydevor ekanligini ilmiy jihatdan isbotlaydi.

Dasturda belgilangan beshta rivojlanish sohasi bir-biridan ayro emas, balki tanqidiy fikrlash zanjirining halqalari sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish sohasida bola o'z hissiyotlarini tahlil qilish va tengdoshlarining kayfiyatini tushunish orqali "ijtimoiy tahlil" ko'nikmasini egallaydi. Bilish jarayoni sohasi esa bevosita mantiqiy xulosalar chiqarish, tajriba-sinov ishlarini o'tkazish va olamni tizimli anglashga xizmat qiladi. Nutq, o'qish va savodxonlik malakalari orqali bola savol berish san'ati va rasm mazmuni bo'yicha o'z fikrini dalillashni o'rganadi, bu esa tanqidiy nutqning poydevori hisoblanadi. Jismoniy rivojlanishda esa harakatli o'yinlarda strategik qaror qabul qilish ko'nikmasi shakllanadi. Nihoyat, ijodiy rivojlanish orqali bola dunyoni o'zgacha rakursda ko'rib, o'z kreativ yechimini taklif etadi.

"Ilk qadam" dasturining eng samarali metodik vositasi – bu markazlarda ishlash tizimidir. Bu yerda jamoaviy ishlash ko'nikmasi "tayyor retsept" asosida emas, balki erkin tanlov va muloqot jarayonida shakllanadi. Qurish-yasash va matematika markazida bolalar muhandislik masalalarini jamoaviy hal qiladilar. Masalan, "Qanday qilsak bu bino yanada mustahkam bo'ladi?" degan savol bolalarni o'zaro bahs-munozaraga va umumiy xulosaga undaydi. Syujetli-rolli o'yinlar va dramatisatsiya markazi esa ijtimoiy rollar laboratoriyasi hisoblanadi. Bolalar nafaqat rol o'ynaydilar, balki o'yin qoidalarini kelishish va nizoli vaziyatlarni muloqot orqali yechish orqali kollaborativ tafakkurni rivojlantiradilar.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim standarti tarbiyachi obrazini tubdan o'zgartirishni talab etadi. Endilikda tarbiyachi barcha savollarga yakuniy javob beruvchi yagona manba emas, balki bolaning izlanish jarayonini bilvosita boshqaruvchi fasilitator (ko'makchi) rovida namoyon bo'lishi shart. Fasilitatsiya san'ati bolaga "buni bunday qil" deb ko'rsatma

berishdan emas, balki “seningcha nima uchun shunday bo‘ldi?” degan ochiq savollar orqali yo‘l ko‘rsatishdan iboratdir. Tarbiyachi bu jarayonda ijtimoiy ko‘prik vazifasini o‘tab, guruh ichidagi passiv bolalarni faollashtiradi va yetakchilik ambitsiyalarini ijobiy tomonga yo‘naltiradi. U bolaning xatosini darhol tuzatmaydi, balki xatoni tahlil qilish va uni to‘g‘rilash uchun intellektual sharoit yaratadi.

Pedagogning fasilitatorga aylanishi maktabgacha ta‘lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Bu yondashuv bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi va uni mustaqil hayotga tayyorlaydi. Qo‘qon universiteti kafedra professor-o‘qituvchilari tomonidan o‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, fasilitator-pedagog qo‘lida tarbiyalangan bolalar maktab ta‘limiga moslashish jarayonida o‘z tengdoshlaridan 30 foizga yuqori ijtimoiy faollik ko‘rsatadilar. Bu esa “Ilk qadam” dasturining naqadar strategik va hayotiy ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bolaga tanqidiy fikrlashni va jamoada ishlashni o‘rgatish – unga kelajakning kalitini berish demakdir. Bunday yondashuv bilan tarbiyalangan bola maktabda ham, oliy ta‘limda ham, hayotda ham o‘z yo‘lini oson topadi. Chunki u nafaqat “biladi”, balki “qanday qilib bilishni” va “bilganlarini qanday qo‘llashni” anglaydi.

Maktabgacha yoshda shakllangan tanqidiy fikrlash va jamoaviy ko‘nikmalar bolaning maktabdagi muvaffaqiyatini 70% ga ta‘minlaydi. Bu sifatlar bolani mustaqil hayotga tayyorlashning eng samarali vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida"gi Qonuni. (2019). – Toshkent.
2. “Ilk qadam” maktabgacha ta‘lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi. (2022). O‘zbekiston Respublikasining takomillashtirilgan ikkinchi nashri. – Toshkent.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. Longmans, Green.
5. Davlat talablari. “Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari”. (2018). – Toshkent.
6. Socrates. (2005). *The Socratic Method of Teaching*.
7. Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. John Wiley & Sons.
8. Sanginova, G. B. "STEAM ta‘limini joriy qilishning pedagogik asoslari." *Inter education & global study* 10 (1) (2024): 103-108.
9. Baxodirovna, Sanginova Gulnoza. "Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish usullari." *Ta‘lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 44.1 (2025): 114-116.
10. Qo‘qon davlat universiteti. (2025/2026). *Maktabgacha ta‘lim kafedrasi talabalarining pedagogik amaliyot hisobotlari va kuzatuv natijalari*.
11. Modern Science and Research International Scientific Journal. (2026). *Modern Approaches in Preschool Education: Critical Thinking and Collaboration*.
12. Ilmiy maqolalar to‘plami. "Maktabgacha ta‘limda STEAM texnologiyalarini qo‘llashning metodik asoslari". (2024). – Toshkent.

13. Abduraxmonova, N. (2022). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini metodik tayyorgarligini takomillashtirish muammosining pedagogik zaruriyati. *Science and innovation*, 1(B8), 2114-2121.
14. QIZI K. G. N. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida texnologik kompetensiyalarini shakllantirishning ahamiyati // kasb-hunar ta'limi мундарижа. – С. 127.
15. Abduraxmonova, N. A. (2025). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko'nikmalarning roli. *Inter education & global study*, (1 (1)), 15-21.
16. Nigoraxon, A. (2024). Ijodiy faoliyatini takomillashtirishda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining individual-shaxsiy sifatleri. *University Research Base*, 55-58.
17. Abduraxmonova, N. (2025). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI*, 3(9).

